

Nr 41.

Ankom till riksdagens kansli den 26 maj 1931 kl. 10 f. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående vissa ändringar och kompletteringar i den s. k. norrlandslagstiftningen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 299, vilken behandlats av andra lagutskottet, hava herrar *Wiklund* i Byske och *Lindberg* hemställt, att riksdagen måtte besluta

1) att lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom skall gälla även för s. k. stiftelser,

2) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och framläggande för riksdagen av förslag till sådana ändringar och kompletteringar i den s. k. norrlandslagstiftningen, att ett kringgående av densamma på sätt Västerbottens läns jordbrukskommission påvisat förhindras.

I motiveringen till berörda hemställan har anförts följande:

I sin berättelse för år 1930, vilken ingivits till jordbruksdepartementet, avslöjar Västerbottens läns jordbrukskommission åtskilliga sätt att kringgå och undgå norrlandslagstiftningen, som tillämpats av trävarubolagen. Ett företag i sådant syfte är bildandet av pensionsstiftelsen för befattningshavare hos *Kramfors* aktiebolag. För denna pensionsstiftelse har lagfarits ett stort antal fastigheter, främst bulvanfastigheter, men även vanhävdade fastigheter. Stiftelsen är icke bolag eller förening och icke heller enskild person. Norrlandska arrendelagen och uppsiktslagen äro icke tillämpliga å stiftelsen liksom icke heller bulvanlagen. Att ett stort trävarubolag behöver en del inkomster för pensionering av sina befattningshavare är självklart. Pensionsstiftelsen har nu övertagit denna bolagets förpliktelse och fullgör densamma med avkastningen från dessa fastigheter, vilkas bevilning är ett onus för bolaget, men som i stiftelsens hand är fri från de restriktioner nämnda lagstiftning avsett att pålägga ägaren.

Under året ha vidare åtskilliga fall av avstyckningar och sammanläggningar av fastigheter förekommit, uppenbarligen i syfte att undgå norrlandslagstiftningen. Man avstycker inägorna från ett stort skogshemman och begär sammanläggning med ett angränsande hemman. På detta sätt försvinner ett självständigt jordbruk. Jordbrukskommissionen har besvärsmått i dylika fall, men den bristande överensstämmelsen mellan skifteslagens krav på dylika fastigheter och norrlandslagstiftningen gör, att sistnämnda lagstiftning i många fall kan kringgå. Om en fastighet har exempelvis sju hektar inägojord, behöves icke sammanläggning med någon annan fastighet, utan man kan verk-

ställa delning i två lika stora delar, som vardera undgå norrlandslagstiftningen, men var för sig likväl kunna anses lämpade för självständigt jordbruk.

Förutom dessa fall av planmässigt kringgående av lagstiftningen har jordbrukskommissionen stött på fall av mera teoretiskt-juridiskt intresse. Det gäller fastigheter med flera delägare, av vilka en eller flera blivit insolventa, samt även sådana fall, där ägaren av överintecknad fastighet försatts i konkurs. I dylika fall är det synnerligen svårt att få tag i någon, som är pliktig avhjälpa befintlig vanhävd.

Jordbrukskommissionen finner sålunda, att uppsiktslagen är i trängande behov av ändring, därest den skall bli någorlunda effektiv.

Av vad jordbrukskommissionen anfört torde få anses ådagalagt, att ett ingripande från statsmakternas sida är behövt för att förhindra det kringgående av norrlandslagstiftningen, som nu äger rum, i all synnerhet som en underlåtenhet att vidtaga åtgärder väl kommer att medföra, att trävarubolagen mera allmänt följa samma metoder som dem som påtalats i jordbrukskommissionens berättelse. Härvid anmäler sig såsom mest trängande, att lagen 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom utsträcker att omfatta jämväl stiftelser. En sådan lagändring torde böra beslutas redan av årets riksdag, och vi komma att framställa yrkande härom. Beträffande övriga anmärkta förhållanden torde eventuella åtgärder icke vara mera brådskande, än att Kungl. Maj:ts utredning och förslag bör kunna avvaktas.

Redogörelse från jordbrukskommissionen i Västerbottens län.

Såsom i förevarande motion angives, har jordbrukskommissionen inom Västerbottens läns hushållningssällskaps område i den redogörelse, som kommissionen jämlikt 13 § i 1929 års reglemente för jordbrukskommissionerna avgivit till chefen för jordbruksdepartementet rörande sin verksamhet under 1930, uppgivit, att kommissionen stött på åtskilliga åtgärder, som vidtagits av trävaruindustrien i syfte att undgå tillämpningen av norrlandslagstiftningen. De åtgärder, som åsyftas i denna redogörelse, äro desamma som de, vilka beröras i motionen, och kommissionen har såsom sin åsikt framhållit, att förekomsten av dylika åtgärder utvisade, att 1927 års lag om uppsikt å vissa jordbruk vore i trängande behov av ändring, därest densamma skulle bliva någorlunda effektiv.

Interpellation vid innevarande års riksdag.

Med tillstånd av riksdagens första kammare har herr *Lindhagen* den 28 januari 1931 till chefen för jordbruksdepartementet framställt vissa spörsmål, avseende de i motionen berörda frågorna. De spörsmål, som därvid gjordes, voro bland annat följande:

»1) Kan de norrländska skogstrusternas nya uppslag om förbuds-, bulvan-, arrende- och uppsiktslagarnas kringgående genom bildandet av pensionsstiftelser för trusternas befattningshavare förväntas föranleda en regeringsproposition till denna riksdag, och får det emotses, att denna propositions lagförslag i likhet med bulvanlagen erhåller återverkande kraft?

2) Föreligger någon förhoppning, att regeringen hinner intressera sig för tillämpningen inom riket och särskilt i Norrland av skiftes- och norrlandslagarna i syfte att bibehålla och befrämja självständiga och tillräckliga jordbruk, och vore det ej av vikt att undersöka, i vad mån överträdelser av lagstiftarens avsikter fritt äga rum utan motstånd från statens ämbetsmannamakt i orterna?»

Vid framställande av dessa spörsmål anförde herr Lindhagen — efter redogörelse för innehållet i den ovan nämnda redogörelsen från jordbrukskommissionen i Västerbottens län — bland annat:

Genom förenämnda pensionsstiftelse kan Kramfors bolag kringgå icke blott arrende-, uppsikts- och bulvanlagarna utan även förbudslagen hur mycket som helst. På stiftelsen kan hopas riskfritt alla redan begångna försyndelser i bulvaneri och vanhävd. Man kan sedan låta stiftelsen vidga sin verksamhet genom nyförvärv. Virke kan levereras till bolaget efter överenskommet bokföringspris.

Kempeska konsortiet och Holmsunds bolag lära vara i färd med att inrätta sig på enahanda sätt.

Samma företeelse återfinnes inom Västernorrlands län. Kramfors olaga fastigheter därstädes ingå också i dess stiftelse. Liknande stiftelser lära inom sistnämnda län inrättats av Veja och Dyviks bolag.

Även utan hjälp av berörda stiftelser förmår tidens maskinkultur, såsom Västerbottens jordbrukskommission också framhållit, att omstörta jordbesittningen trots lagarna. Gamla brukningsdelar nedläggas och de övrigas möjligheter till besuttenhet, som skulle upprätthållas, skövas understundom även vid skiftesförrättningar.

Det visar sig således, att skogstrusternas aktier enligt naturlagarna fortfarande som förut leva sitt eget fria liv. De förmå ej någonsin tillägna sig respekt för social lagstiftning. Maskinerna och aktierna kasta ut jordfolket på landsvägen. Individerna betyda ej mycket, arbetslöshet och kriser blomstra nu och nöden klappar på dörren till de små ensittarhemmen.

Bakom dessa tidsströmningar ruvar ingen nationalekonomi utan världsproblemet. Men något kan väl göras för att lindra övergången till det obekanta.

Chefen för jordbruksdepartementet har den 15 innevarande maj besvarat de av herr Lindhagen framställda spörsmålen. Redogörelse för innehållet i detta svar kommer att lämnas här nedan.

I. Frågan om stiftelsers jordförvärv.

Enligt lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom (den s. k. *förbudslagen*) får sådan egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området ej förvärfvas av bolag eller förening utan tillstånd. I vissa speciella fall kan dylikt tillstånd meddelas av länsstyrelsen, men i övriga fall ankommer det på Kungl. Maj:t att jämlikt bestämmelser i §§ 4 och 6 i lagen handlägga ärenden om tillstånds meddelande. Med bolag avses i lagen icke enkelt bolag eller bolag, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse. Med förening avses allenast ekonomisk förening, vilken icke driver rörelse, som nyss sagts. Något förbud mot att svenska stiftelser förvärva fast egendom finnes ej, varemot jämlikt lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag utländska stiftelser icke må utan konungens för särskilt fall givna tillstånd här i riket förvärva fastighet. — I lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom (den s. k. *bulvanlagen*) stadgas, att, därest förbud att

Gällande
rätt.

besitta fast egendom kringgås genom bulvan, domstol skall på talan av allmän åklagare förordna, att, sedan sex månader förflutit från det laga kraft vunnits å domen, överexekutor skall enligt viss föreskrift pröva, om egendomen skall säljas på offentlig auktion. Länsstyrelse skall ägna särskild uppmärksamhet åt att bulvanförhållanden beivras. Landsfogde, landsfiskal, jordbrukskommission, skogsvårdsstyrelse m. fl. skola göra anmälan till länsstyrelsen, då anledning finnes antaga, att bulvanförhållande föreligger. — Lagen den 25 juni 1909 om arrende av vissa jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand (den s. k. *norrländska arrendelagen*) avser — enligt lag den 27 juni 1927 — arrende av jord å landet inom berörda delar av riket, där arrendet omfattar högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord och äges av bolag eller ekonomisk förening eller ock av sådan enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten och besitter den huvudsakligen i ändamål att bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruk. — Uti lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk (den s. k. *uppsiktslagen*) stadgas, att uppsikt över att brukningsdel ej vanhävdas skall hållas, om brukningsdelen är sådan och tillhör sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller antingen den norrländska arrendelagen eller de i allmänna arrendelagen för bolag och vissa med dem likställda jordägare meddelade s. k. sociala arrendebestämmelser. Uppsikten utövas av en jordbrukskommission för varje hushållnings-sälls kaps område.

*Förekomsten
av s. k. pen-
sionsstif-
telser.*

I anledning av herr Lindhagens interpellation och Västerbottens läns jordbrukskommissions berättelse har inom jordbruksdepartementet verkställts utredning angående förekomsten av sådana pensionsstiftelser, varom nu är fråga. Den företagna utredningen har utvisat följande:

I fyra kända fall har förekommit, att fastigheter i större utsträckning överlåtits å stiftelser. Dessa äro pensionsstiftelsen för befattningshavare hos Skönviks aktiebolag, John och Ulla Ekmans stiftelse, pensionsstiftelsen för befattningshavare hos Kramfors aktiebolag och stiftelsen för beredande av pension eller understöd åt hos Holmsunds aktiebolag anställda.

Pensionsstiftelsen för befattningshavare hos Skönviks aktiebolag tillkom genom stiftelsebrev den 30 december 1927, varigenom Lennart Norström överlät ett antal fastigheter i Västernorrlands och Jämtlands län att under fortvarande bestånd självständigt förvaltas såsom en särskild förmögenhet med ändamål att säkerställa eller bereda pension åt hos nämnda bolag anställda tjänstemän och förmän. Fastigheterna, vilkas taxeringsvärden utgöra 645,000 kronor, äro in-tecknade delvis tillsammans med sagda bolags fastigheter, därvid beräknades falla på stiftelsens fastigheter en gäld av 552,000 kronor. För denna gäld har bolaget iklätt sig ansvar, och bolaget uppbär av stiftelsen fem procent ränta å gälden. Stiftelsens förmögenhet, uppskattad till skillnaden mellan taxeringsvärdet och gälden, uppgår alltså till 93,000 kronor. Enligt stiftelsebrevet skall, i den mån stiftelsen icke själv bedriver avverkningar å stiftelsens fastigheter, upplåtelse av avverkningsrätten lämnas till den, som härför erbjuder de för stiftelsen bästa villkoren. Av stiftelsens styrelse utses

en ledamot av styrelsen för bolaget, en av vissa pensionärer och befattningshavare hos bolaget, en av styrelsen för Sveriges industriförbund; den fjärde styrelseledamoten är överjägmästaren för Mellersta Norrlands distrikt eller av denne utsedd person. Enligt uppgift av länsstyrelsen i Jämtlands län och landsfogden i Västernorrlands län hade fastigheterna, innan de överlätos å stiftelsen, innehafts under sådana förhållanden, att de varit att anse som bulvanfastigheter. Länsstyrelsen i Jämtlands län upplyser, att stiftelsen tillkom först sedan länsstyrelsen, efter det Kungl. Maj:t avslagit av bolaget gjord ansökning om förvärv av vissa bulvanfastigheter för bolaget, igångsatt åtgärder enligt bulvanlagen. I samband med stiftelsens bildande överlätos fastigheterna å stiftelsen, varefter länsstyrelsen såg sig nödsakad inställa vidare åtgärder för avveckling av bulvanförhållandet. Landsfogden i Västernorrlands län har uttalat, att sedan fastigheterna överlåtits å stiftelsen bulvanlagen ej syntes tillämplig i avseende å stiftelsens innehav.

John och Ulla Ekmans stiftelse grundar sig på ett stiftelsebrev, tillkommet i början av 1929, varigenom nämnda personer överlätit tretton fastigheter i Multrä och Sångå socknar av Västernorrlands län jämte viss löseegendom. Stiftelsens ändamål är i första rummet att betrygga det framtida beståndet och och den värdiga vårdnaden av släktgården (Tjälls gård) och i andra rummet att giva ekonomiskt stöd åt stiftarnas avkomlingar, att genom ekonomiskt bidrag till enskilda och organisationer främja kulturella, skogsvetenskapliga och industriellt-ekonomiska spörsmål samt att i viss utsträckning lämna understöd åt behövande inom Ytterlännäs församling och säkerställa stipendier åt studerande vid Norrlands nation i Uppsala. Under stiftarnas livstid äga dock dessa att, sedan kostnaderna för egendomens underhåll och förvaltning o. d. bestritts, disponera avkastningen efter gottfinnande. Beträffande berörda fastigheter avlog Kungl. Maj:t den 12 november 1926 en framställning av Dynäs aktiebolag att få förvärva dem. I yttrande den 7 februari 1931 har landsfogden meddelat, att, då stiftelsen icke anmälts och registrerats samt gåvoskatt icke erlagts, han anhängiggjort rättegång för fastslående av bulvanförhållandet och utfärdande av förordnande om försäljning av fastigheterna.

Genom stiftelsebrev den 30 december 1929 överlät Johan Mannerheim och Mauritz Magnusson något över hundra fastigheter inom huvudsakligen Västernorrlands och Västerbottens län men även inom Jämtlands och i ett fall inom Norrbottens län att såsom en självständig förmögenhet under benämningen *pensionsstiftelsen för befattningshavare hos Kramfors aktiebolag* fortvarande tjäna ändamålet att säkerställa eller bereda pension åt hos nämnda bolag anställda tjänstemän och förmän. Fastigheternas taxeringsvärden utgöra 1,617,400 kronor; de ansvara för in-teckningsskuld å 1,400,000 kronor; stiftelsens förmögenhet utgör skillnaden eller 217,400 kronor. I avseende å avverkningar å stiftelsens fastigheter, styrelsens sammansättning m. m. gälla enahanda stadganden som för Skönviksstiftelsen, därvid dock i stället för överjägmästaren länsjägmästaren i Västernorrlands län är en av styrelseledamöterna. Av yttrandena i ärendet framgår icke fullt tydligt, i vad mån bulvanförhållande varit rådande i avseende å de fastigheter, som överlåtits å

stiftelsen. Länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län anse, att beträffande de stiftelsens fastigheter, som ligga i dessa län, något bulvanförhållande ej varit förhanden. Länsstyrelsen i Jämtlands län anför, att stiftelsens förvärv av fastigheter i sagda län skett för att undgå förbudslagen. Kramforsstyrelsen själv upplyser, att firman M. Magnussons ifrågavarande å stiftelsen överlätna fastigheter utgjorde 24,195 hektar, varav 6,579 hektar av Magnusson förvärvats från enskilda personer — i regel konkursbon — vilka på intet sätt haft förbindelse med något bolag, 7,865 hektar förvärvats från sådana fastigheter, vilka varit lagfarna för G. Erstad före det denne för cirka 20 år sedan förvärvade aktiemajoriteten i Björknäs aktiebolag. Stiftelsen tillägger, att för dessa cirka 60 procent av de Magnussonska fastigheterna aldrig förelegat något bulvanförhållande. Kramforsstiftelsen har i fråga om stiftelsens uppkomst och syfte anført i sammandrag följande: Någon avsikt att genom stiftelsen undgå verkningarna av uppsiktslagen hade aldrig förelegat. Stiftelsen hade upprättat plan för avhjälpande av den fastigheterna åvilande vanhävden, vilken plan länsstyrelsen i Västernorrlands län funnit lämplig. Arbetena i fråga beräknades kosta 72,000 kronor och vara färdiga före 1933 års slut. Då stiftelserna vore oförhindrade förvärva fast egendom och bulvanlagen satte några av de större norrländska bolagen i en svår situation, bland annat med hänsyn till in-teckningsförhållandena, hade tanken uppstått att avveckla bulvanförhållandet genom att donera fastigheterna till en pensionsstiftelse. Genom att bolagets pensionsfond i samband härmed avskildes från bolagets allmänna förmögenhet bereddades ock, tillägger stiftelsen, de anställda trygghet.

Rörande den av Holmsunds aktiebolag bildade stiftelsen må meddelas följande. Genom stiftelsebrev den 12 december 1930 donerade bolaget, som under årens lopp avsatt 200,000 kronor till en pensionsfond, sagda summa kontant, att såsom självständig förmögenhet under benämning »*Stiftelsen för beredande av pension eller understöd åt hos Holmsunds aktiebolag anställda*» tjäna ändamålet att säkerställa och bereda pension åt hos bolaget anställda tjänstemän och förmän. Rörande avverkning och styrelsens sammansättning gälla enahanda stadganden som för Skönviks- och Kramforsstiftelserna, dock att någon överjägmästare eller länsjägmästare ej är självskriven ledamot, utan i stället väljes en styrelseledamot av Sveriges skogsägarförbund. Stiftelsen har efter bildandet förvärvat fastigheter inom Västerbottens län. Enligt uppgift av länsstyrelsen i Västerbottens län förelåg beträffande vissa av Holmsundsstiftelsens fastigheter utan tvivel bulvanförhållande. Länsstyrelsen meddelar, att landsfiskalen på sin tid väckte åtal, som bifölls av häradsrätten och av Svea hovrätt, varefter fastigheterna köptes av stiftelsen. Holmsunds aktiebolag har anført, att någon avsikt att genom pensionsstiftelsen undgå verkningarna av uppsiktslagen ej förelegat, att stiftelsen bildats i syfte att säkerställa de anställdas rätt till pension, att stiftelsen konstruerats så, att den skulle vara ett från bolaget fullt fristående rättsobjekt, samt att, fränsett om fastigheterna vore att betrakta såsom bulvanfastigheter eller ej, förfarandet ansetts fullt lagligt och ej tillkommet för att kringgå uppsiktslagen.

I ärendet har genom jordbruksdepartementets försorg yttranden infordrats från, bland annat, länsstyrelserna i Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, vilka berett vissa andra myndigheter tillfälle att avgiva utlåtanden. Rörande stiftelsernas ställning till den sociala jordlagstiftningen har i yttrandena anförts följande.

Yttranden
i ärendet.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län anser, att bildandet av stiftelser får betraktas såsom en åtgärd för kringgående av bulvanlagens bestämmelser. Kommissionen har, då stiftelsens fastigheter falla utanför norrländska arrendelagen och uppsiktslagen, ansett sig ej kunna ingripa mot en stiftelsefastighet, som är utsatt för vanhävd. En lagändring, varigenom även stiftelser tillhöriga fastigheter bliva underkastade uppsiktslagen, synes kommissionen önskvärd.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har funnit fog föreligga för antagandet, att Skönviksstiftelsens huvudsyfte varit att beträffande fastigheterna undkomma föreskrifterna i bulvanlagen. I varje fall torde, enligt länsstyrelsen, med nuvarande lagstiftning dessa stiftelser erbjuda en möjlighet att kringgå norrlandslagarna genom överlåtelse å stiftelserna av fastigheter, som eljest varit underkastade dessa lagar. Att en lagstiftning, varigenom norrlandslagarna skulle bliva tillämpliga å stiftelsens fastigheter, skulle erhålla återverkande kraft, har länsstyrelsen med hänsyn till de praktiska konsekvenserna dock ej kunnat tillstyrka. Det kunde nämligen med stor sannolikhet befaras, att åtminstone de större skogsfastigheterna skulle råka i händerna på skogsspekulanter. Erfarenheterna av de av länsstyrelsen hållna auktionerna å bulvanhemman vore ej ägnade ingiva förhoppning om jordens återgång till den jordbrukande befolkningen. Vid dessa auktioner hade nämligen icke i något fall inträffat, att den utbudna fastigheten inropats av en jordbrukare. Vidare har länsstyrelsen ansett, att uppsiktslagen borde utsträckas att bliva tillämplig även å fastigheter, tillhöriga stiftelser.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har anført i huvudsak följande: Arrende- och uppsiktslagarna vore ej tillämpliga å stiftelsers fastigheter. Beträffande bulvanlagens tillämplighet kunde det ifrågasättas, huruvida det av stiftelsebrevens klart framginge, att fastigheterna icke innehades huvudsakligen för det bolags räkning, till vars tjänstemäns pensionering deras avkastning vore anslagen. Ingen bestämmelse i stiftelsebrevens hindrade nämligen, att avverkningen direkt ställdes till bolagets disposition. Stiftelserna hade enligt breven full frihet att själva bedriva avverkningar, och i sådant fall gällde ej, att upplåtelsen skulle ske till den, som bjöde bästa villkoren. Frånsett, huruvida denna länsstyrelsens uppfattning av stiftelserna såsom bulvaner för respektive bolag kunde gillas vid en rättslig prövning eller ej, föreläge enligt länsstyrelsens mening här ett åsidosättande av statsmakternas avsikter, när norrlandslagarna stiftades. Det mål, man därvid velat nå, hade varit bibehållandet av en självständig bondeklass. Medlet hade varit förbud för bolag och föreningar att förvärva bondehemman. Om nu dessa i stället såldes till stiftelser, syntes föga vara vunnet med lagstiftningsarbetet. De stiftelser, om vilka nu vore fråga, hade tvivelsutan ett legitimt ändamål, en mening, som man kunde hysa, utan att vara övertygad om att stiftelsebrevens avfattning fritog dem från att be-

traktas som bulvaner för bolagen. Det vore däremot ej givet att alla stiftelser, som spekulativa personer kunde finna lämpligt bilda, hade ett samhälleligt gott syfte utan framför allt tjänade privatekonomiska intressen, om än under skyddande förklädnad. Till undvikande av att dylika i strid mot lagstiftningens anda arbetande sammanslutningar kunde bedriva sin verksamhet torde en komplettering av norrlandslagarna vara erforderlig. Därvid kunde det, enligt länsstyrelsen, bliva nödvändigt att i vissa avseenden jämställa stiftelser med bolag och föreningar.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har framhållit följande: Huruvida stiftelsernas fastighetsinnehav åsyftade ett kringgående av bulvanlagen torde få bedömas efter dess gärningar. Skulle stiftelsen avverka skog i egen regi och därefter med andras förbigående tillhandahålla bolaget virket, torde ett ingripande enligt bulvanlagen vara på sin plats. Oavsett vad som hittills vore bekant om stiftelserna, kunde det ej förnekas, att så länge förbudslagen bestode, dylika stiftelser kunde innebära en fara för upprätthållande av vad som åsyftats med denna lagstiftning.

Jordbrukskommissionen i Norrbottens län har framfört liknande synpunkter samt därjämte ifrågasatt, huruvida ej uppsiktslagen borde ändras att omfatta även stiftelsers fastigheter.

*Departement-
schefen.*

I sitt svar å den av herr Lindhagen framställda interpellationen anförde chefen för jordbruksdepartementet i denna del följande.

Vad angår spörsmålet om stiftelsers ställning till den sociala jordlagstiftningen anser jag utredningen hava ådagalagt, att denna fråga är förtjänt av särskild uppmärksamhet. Jag finner sålunda starka skäl föreligga för den uppfattningen, att det icke kan vara överensstämmande med norrlandslagstiftningens anda och mening, att fastigheter av den art, att de enligt förbudslagen icke få förvärfvas av bolag och, om de innehavas av bolag, äro underkastade den norrländska arrendelagens och uppsiktslagens bestämmelser, samlas i händerna på skogsbolag närstående stiftelser, vilka senare med nu gällande lagstiftning äro oberörda av de tre nämnda lagarnas stadganden. Vidkommande frågan om bulvanlagens tillämplighet å berörda stiftelsers fastighetsinnehav delar jag den av vissa av de hörda myndigheterna uttalade mening, att sambandet mellan stiftelser och bolag i verkligheten väl kan tänkas vara eller bliva sådant, att en stiftelse måste anses såsom bulvan, i vilket fall ett ingripande jämlikt bulvanlagen synes kunna och böra komma till stånd. Vad angår förbuds-, arrende- och uppsiktslagarna torde framgå av vad jag nyss uttalat, att jag finner frågan om sagda lagars utvidgning att avse jämväl stiftelser böra upptagas till övervägande. Med hänsyn bland annat till den mångfald av ändamål, varför stiftelser bildats, tarvar frågan helt visst ingående utredning, innan slutlig ställning kan tagas och eventuellt erforderliga lagförslag framläggas. Under erinran *dels* att på riksdagens prövning är beroende en i andra kammaren av herrar Wiklund i Byske och Lindberg väckt motion angående vissa ändringar och kompletteringar i norrlandslagstiftningen, *dels ock* att hithörande lagstiftningsfrågor falla under justitiedepartementets handläggning,

vill jag till sist, efter att hava samrått med chefen för nämnda departement, såsom min mening uttala, att förevarande spörsmål om stiftelsernas ställning till den sociala jordlagstiftningen bör bliva föremål för regeringens fortsatta uppmärksamhet och omprövning.

II. Frågan om viss tillämpning av jorddelningslagen och sammanläggningenslagen.

I lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet (den s. k. *jorddelningslagen*) stadgas i fråga om avstyckning under 19 kapitlet, bland annat, att avstyckning från jordbruksfastighet ej får äga rum med mindre det kan antagas, att den fastighetsindelning, som genom avstyckningen eller, där avstyckningen äger rum för sammanläggning, genom avstyckningen och sammanläggningen skulle uppstå, bereder ökade utkomstmöjligheter för den jordbrukande befolkningen eller eljest är till gagn för jordbruksnäringen i orten. — I 9 § av lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet (den s. k. *sammanläggningenslagen*) föreskrives, att, därest fastighet, som ifrågasättes skola ingå i sammanläggning är sådan, att uppsiktslagen därå äger tillämpning, sammanläggning ej får äga rum, i händelse anledning prövas vara för handen antaga, att sammanläggningen medför minskning i de självständiga jordbrukens antal. I fråga om sammanläggning, som avses i 9 §, må ägodelningsdomaren, om så finnes lämpligt, höra nämnd eller myndighet, som kan äga kännedom om förhållandena, såsom jordbrukskommissionen, hushållningssällskapets förvaltningsutskott, kommunalnämnden eller kronobetjäningen i orten. Har i sådant fall, varom nu är fråga, ansökning om sammanläggning bifallits, äger jordbrukskommissionen överklaga beslutet. Om dylikt beslut skall ägodelningsdomaren utan dröjsmål underrätta kommissionen.

I anledning av herr Lindhagens interpellation och Västerbottens läns jordbrukskommissions berättelse har genom jordbruksdepartementets försorg utredning verkställt jämväl rörande nu ifrågavarande spörsmål. Yttranden hava i denna del avgivits av överlantmätaren i Västernorrlands län, Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, länsstyrelsen i Jämtlands län, överlantmätaren i Västerbottens län och lantmäteristyrelsen.

Överlantmätaren i Västernorrlands län har uttalat, att honom veterligen inom länet icke riktats något klander mot fastighetsbildningen enligt nya jorddelningslagen.

Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har anfört i huvudsak följande: Skäl förefunnes säkerligen för en undersökning, i vad mån överträdelser skedde mot lagstiftarens avsikter att vid jorddelning i Norrland självständiga och tillräckliga jordbruk skulle bibehållas och befrämjas. Man behövde därför icke hysa minsta misstanke mot statens ämbetsmän för likgiltighet vid omvärnandet av lantbefolkningens rätt till jorden, men det sätt, varpå avstyckning enligt gällande lagstiftning verkställdes, jämfört med förut gällande bestämmelser om meddelande av tillstånd till ägostyckning och om pröv-

*Utredning
angående på-
stådade miss-
förhållan-
den.*

ning för meddelande av fastställelse å de slutförda styckningarna, torde tillräckligt motivera en sådan undersökning. Medan numera lantmätaren självständigt prövade, om styckningen finge ske, samt förrättningen efter slutförandet fastställdes av överlantmätaren utan att densamma behövde komma under granskning av vare sig ägodelningsrätt eller ägodelningsdomare, så hade det enligt förut gällande ordning funnits helt andra garantier för att icke allenast hemmanens besuttenhet bevarades vid ägostyckning utan ock nyodlingslägenheter förbehölls den jordbrukande befolkningen. Någon bättring i det uti interpellationen påtalade avseendet syntes icke stå att vinna, med mindre garantier åter skaffades för att förhindra mindre lämpliga avstyckningar.

I egnahemsnämndens yttrande har *länsstyrelsen i Jämtlands län* instämt.

Med anledning av de uttalanden, som Västerbottens läns jordbrukskommission gjort i sin redogörelse för verksamheten under 1930, har lantmäteristyrelsen hos kommissionens ordförande hemställt om närmare meddelande rörande de fall, som uttalandena avsåge. Jordbrukskommissionens ordförande har på grund därav till lantmäteristyrelsen lämnat uppgift å tre fall av sammanläggning, avseende hemmanen Gustafstorp, Lilla Holmträsk och Bäverträsk i Lycksele socken, samt två fall av avstyckningar, avseende hemmanen Stryckfors i Lycksele socken och Nyberg i Norsjö socken. Samtidigt har kommissionens ordförande framhållit, att med jordbrukskommissionens berättelse icke avsetts något påstående om oriktigt förfarande av lantmäteristyrelsen underlydande personal.

Lantmäteristyrelsen har genom överlantmätaren i Västerbottens län låtit verkställa utredning i ärendet samt därefter för egen del anfört följande:

Överlantmätarens utredning visar, att sammanläggningen i Gustafstorp åstadkommer ett bärkraftigt jordbruk med riklig stödskog och utan minskning av de självständiga jordbrukens antal, att detsamma gäller om avstyckning och sammanläggning i Lilla Holmträsk ävensom avstyckning från Bäverträsk, att delningen av hemmanet Stryckfors 1² med lägenheten Tavle kommer genom upplösning av befintlig samäganderätt att borttaga anledning till föreliggande vanhävd samt utvidga jordbruket i orten genom två nya självständiga jordbruk samt att tillstånd till delning av Nyberg 1⁵ lämnats under villkor om föregående sammanläggning med Nyberg 1⁶, varigenom delningen skulle åstadkomma tre självständiga jordbruk med omkring 6 hektar inrösningsjord och 78 hektar avrösningsjord vardera, således en storlek, som ej undgår uppsiktslagen. De angivna fallen hava således ingalunda syftat till att undgå norrlandslagstiftningen eller medfört försvinnande av självständiga jordbruk utan hava tvärtom inneburit en ändring i fastighetsindelningen, som måste anses vara till betydande gagn för jordbruksnäringen i orten.

Den verkställda utredningen, vid vilken yttranden infordrats från länets samtliga distriktslantmätare, har omfattat även alla andra fall, som kunnat tänkas vara åsyftade med de gjorda uttalandena. För åtskilliga fall, som gällt avstyckning av bolagsjord, hava till utredningen fogats utlåtanden, som efter verkställda undersökningar avgivits av tre i jordbruk särskilt sakkunniga rörande de ifrågasatta åtgärdernas lämplighet ur jordbrukssynpunkt. I intet fall har framkommit något, som kan anses innebära ett kringgående av lagstiftningen. Genom jorddelnings- och skiftesförrättningar hava gamla brukningsdelar, som i någon mån kunnat anses bärkraftiga, icke nedlagts och möjligheterna till besuttenhet hava icke skövlats. — — —

Den fastighetsindelning, som genom laga skiftena och därefter verkställda hemmansklyvningar, ägostyckningar och jordavsöndringar tillkom på en tid, då den enskilde jordägaren kunde i allt väsentligt efter eget behag dela sin jord, är numera mångenstädes ej ändamålsenlig för ett rationellt bedrivet jordbruk. Vid de ändringar, som därför måste ske, komme ej blott olika former av jorddelning utan även sammanläggningsförfarandet till användning. Därvid skall, på sätt gällande stadganden närmare angiva, tillses bland annat, att den nya fastighetsindelningen blir ändamålsenlig med hänsyn till jordens avsedda användning. Första prövningen i detta hänseende åligger rikets lantmätare. Ända sedan jorddelningslagen och lagen om sammanläggning trädde i tillämpning den 1 januari 1928 har lantmäteristyrelsen särskilt bemödat sig om att få till stånd en god och riktig tillämpning — icke minst i Norrland — av berörda lagars bestämmelser i angivna hänseende. Detta har skett dels genom utfärdande av anvisningar och föreskrifter av olika slag, dels genom ofta återkommande inspektioner av styrelsens chef och ledamöter, varvid särskild uppmärksamhet ägnats åt den fastighetsindelning, som uppkommit genom verkställda lantmåteriförrättningar. Lantmäteristyrelsen kan vitsorda, att lantmåteritjänstemännen allmänt väl inse den stora betydelsen av ifrågavarande prövning och utföra den med omsorg och under hänsynstagande till alla de faktorer, som därvid kunna inverka. Det torde icke kunna göras gällande, att lantmätarna tillåta och utföra mot gällande lagstadganden stridande jorddelningar. I stället har i många fall och från rätt betydande håll anmärkts, att lantmätarna ofta uppställt alltför stränga krav för tillstånd till delning av jord; särskilt har detta gällt ifråga om tillräcklig areal för jordbruksfastighet och om tilldelning av skog för husbehov.

En god och ändamålsenlig jorddelning, verkställd i enlighet med gällande föreskrifters innebörd och syfte, är det centrala i lantmåteriets verksamhet, och lantmäteristyrelsen kommer givetvis alltjämt att däråt ägna särskild uppmärksamhet.

I det svar, som chefen för jordbruksdepartementet avgivit i anledning av herr Lindhagens interpellation, har departementschefen under åberopande av lantmäteristyrelsens yttrande anfört, att anledning icke syntes föreligga att på grund av de utav jordbrukskommissionen i Västerbottens län gjorda uttalandena i avseende å avstyckningar och sammanläggningar av fastigheter därutinnan ifrågasätta några ytterligare åtgärder.

Departementschefen.

III. Frågan om avhjälpande av vanhävd.

Enligt 1927 års uppsiktslag skall jordbrukskommission, då densamma finner skäligen anledning antaga, att brukningsdel är utsatt för vanhävd, förordna gode män att företaga syn å fastigheten. Efter verkställd syn å stället skola gode männen däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga. Därest kommissionen med ledning av synemännens utlåtande finner, att vanhävd föreligger, skall kommissionen söka träffa skriftlig överenskommelse med ägaren, varigenom denne åtager sig att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder för avhjälpande av vanhävd. I överenskommelsen skall angivas, vilka åtgärder ägaren skall vidtaga samt beträffande varje särskild åtgärd utsättas

Gällande bestämmelser.

den tid, inom vilken densamma skall vara fullgjord. Om frivillig överenskommelse ej kan träffas eller ägaren ej fullgör sitt åtagande enligt överenskommelsen, äger kommissionen vid domstol föra talan mot ägaren. Domstolen äger därvid föreskriva erforderliga åtgärder för vanhävdens avhjälpande och förelägga ägaren viss tid, högst fyra år, inom vilken varje särskild åtgärd skall hava vidtagits. Försittes den av domstolen utsatta tiden, äger domstolen på yrkande av kommissionen meddela ägaren nytt föreläggande att avhjälpa vanhävd. Underlåter fastighetsägare att inom föreskriven tid fullgöra åtgärd, som fastställts genom frivillig överenskommelse eller bestämts av domstol, skall ägaren efter åtal, som anhängiggöres av allmän åklagare på uppdrag av kommissionen, ådömas bötesstraff, minst 200 och högst 5,000 kronor. Är ägaren bolag eller förening, skall bötespåföljd drabba envar, som under den föresatta tiden enligt stadgande i lag ägt företräda bolaget eller föreningen. Dock skall den, som finnes ej hava i avsevärd grad bidragit därtill att åtgärden ej fullgjorts, vara fri från ansvar. Motsvarande gäller beträffande den eller dem, som enligt stadgande i lag må hava företrätt enskild fastighetsägare. Ådömda böter må i händelse av bristande tillgång till deras gäldande ej förvandlas till frihetsstraff. Om brukningsdel, efter det att densamma varit föremål för syn enligt uppsiktslagen, upplåtes på arrende, är ägaren ändock ansvarig för avhjälpande av den vanhävd, som förefanns vid tiden för synen. Överlåtes fastigheten efter synen till ny ägare, är förre ägaren likväl ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävd, därest ej kommissionen medgiver, att ansvarigheten övertages av den nye ägaren. Förre ägarens ansvarighet för vanhävdens avhjälpande medför dock ej befrielse för nye ägaren från den ansvarighet för vanhävd, som jämlikt lagen må åligga honom.

*Lagens
förarbeten.*

I det förslag till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, som 1923 framlades av den *s. k. jordkommissionen*, och vilket avsåg varje jordbruksfastighet av viss storlek, uppmärksammades frågan om förfaringssättet mot en medellös jordägare så tillvida, att ett stadgande upptogs av innehåll, att åtgärd enligt lagen icke finge vidtagas, där jordägaren funnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävd. Kommissionen anförde till stöd härför, att då jordägaren till följd av medellöshet eller annat giltigt skäl vore urståndsatt att avhjälpa den lägervall, varuti hans hemman kanske av samma orsak råkat, det vore obilligt att mot honom företaga den i lagen föreskrivna proceduren, som då skulle innebära, att han vid strängt ansvar förelades att vidtaga åtgärder, som vore honom omöjligt att utföra.

Jordkommissionen — som föreslog, att domstol skulle, därest vanhävd var synnerligen grov och jordägaren visat uppenbar tredska att avhjälpa densamma, kunna vid underlåtenhet att fullgöra föreskriven åtgärd förklara, att fastigheten skulle, sedan ett år förflutit från det utslaget vunnit laga kraft, genom överexekutors försorg försäljas å offentlig auktion — upptog även i sitt förslag den bestämmelsen, att de i lagen stadgade påföljderna för underlåtenhet att vidtaga föreskrivna åtgärder icke finge drabba den jordägare, som på

grund av medellöshet eller annan giltig orsak varit utståndsatt att vidtaga desamma.

I avgiven reservation framhöll herr *Lindhagen*, som ansåg vanhävdslagstiftningen icke böra avse de yrkesmässiga jordbrukarna, att det föreslagna stadgandet om verkan av medellöshet i och för sig vore ganska omtvistligt samt att detsamma med den av honom ifrågasatta begränsningen av lagens omfattning bleve obehövt.

De s. k. *jordsakkunniga*, vilka 1926 avgåvo betänkande med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk och däri uttalade, att vanhävdslagstiftningen skulle avse endast fastigheter, som tillhörde bolag, ekonomiska föreningar och vissa skogsspekulanter, upptogo icke i sitt förslag några bestämmelser om verkan av jordägarens medellöshet. De sakkunniga framhöllo emellertid i sitt betänkande, att straff för underlåtenhet att vidtaga föreskriven åtgärd borde kunna drabba även en konkursförvaltare, vare sig denne företrädde bolag, förening eller enskild person. Därjämte uttalade de sakkunniga, att, därest vanhävdad fastighet efter verkställd syn överlätes å bolag, förening eller spekulant, den nye ägaren bleve ansvarig även för vanhävd, som inträtt före hans förvärv av fastigheten.

I det förslag till uppsiktslag, som av Kungl. Maj:t framlades vid 1927 års riksdag, upptogos icke några föreskrifter om verkan av jordägarens medellöshet.

Uti de yttranden, som avgivits i anledning av Västerbottens läns jordbrukskommissions förut nämnda berättelse, har jämväl förevarande fråga varit föremål för beaktande.

Jordbrukskommissionen inom Jämtlands län, med vilken *länsstyrelsen i Jämtlands län* instämt, har sålunda anfört: För vissa vanhävdsfall syntes uppsiktslagens bestämmelser otillräckliga för att framtinga rättelse. Inom länet funnes en stor grupp vanhävdade fastigheter, som hopbragts av en numera avliden skogsspekulant och fortfarande vore underkastade uppsiktslagens bestämmelser. Under nära 20 år hade rättegångar pågått om vanhävden å dessa fastigheter utan annat resultat beträffande de flesta fastigheterna än att ägarna blivit ådömda böter för sin underlåtenhet att avhjälpa vanhävden till ett belopp av sammanlagt omkring 70,000 kronor. Beträffande några av fastigheterna hade vanhävdsförhållandet avvecklats genom avstyckning och försäljning till egna hem, därvid köparna efter erhållande av egnahemslån satts i tillfälle att avhjälpa vanhävden. I fråga om övriga fastigheter syntes jordbrukskommissionen stå utan tillräckliga maktmedel att framtinga avhjälpande av vanhävden. Ännu sämre ställde sig saken, om ägaren till en vanhävdad fastighet skulle vara insolvent, enär ådömda böter icke vid bristande tillgång finge förvandlas till fängelse. Såsom en utväg att tvinga fram åtgärder för avhjälpande av vanhävd ville kommissionen föreslå, att kommissionen tillades befogenhet att, sedan föreläggande visat sig verkningslöst, själv vidtaga sådana åtgärder med förskott till kostnaderna av statsmedel, varefter kostnaderna skulle ersättas av jordägaren och utgå ur fastigheten med rätt framför penninginteckningar.

*Yttranden
över jordbrukskommissionens i
Västerbottens län
berättelse.*

Länsstyrelsen i Västerbottens län har framhållit: Den ändring i uppsiktslagen, som jordbrukskommissionen i länet funnit önskvärd, skulle komma att bestå däri, att kommissionen i likhet med skogsvårdsstyrelse skulle erhålla bemyndigande att föranstalta om vidtagande av eftersatt åtgärd samt genom överexekutor låta hos vederbörande uttaga kostnaderna därför. En sådan ändring förutsatte, att erforderliga medel ställdes till kommissionens förfogande. Det kunde dock sättas ifråga, om en ändring av uppsiktslagen i denna riktning vore välbetänkt. Ett sådant ingripande av kommissionen komme väl i allmänhet att ske endast i fall, då fastighetsägaren saknade medel att själv ombesörja förelagda åtgärder. Kostnaderna skulle då ej heller kunna uttagas av ägaren utan komme att stanna på statsverket. Såvitt för länsstyrelsen vore känt, funnes ej skäl att tillgripa en sådan utväg.

Jordbrukskommissionen i Norrbottens län har uttalat: Kommissionen hade gjort samma erfarenhet som jordbrukskommissionen i Västerbottens län. Det torde emellertid vara möjligt för vederbörande kommission att uti ifrågavarande fall iakttaga en avvaktande hållning och inskrida först när någon möjlighet att ernå rättelse funnes. Sådana fall torde i allmänhet av sig själv ordnas på det sätt, att fastigheterna överginge till enskild ägare för billigt pris och denne kunde därigenom få råd att så långt honom syntes lämpligt iståndsätta fastigheten. Dessa fall torde i regel kunna återföras till misslyckade kristidsspekulationer och komme sannolikt att så småningom helt försvinna, varför något trängande behov av ändring i uppsiktslagen ej kunde anses föreligga.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har framhållit, att fall av ifrågavarande art säkerligen icke komme att bliva så talrika och att det i de flesta fallen skulle gå att komma till rätta med dem genom inskridande på lämplig tidpunkt och i lämpligt tempo.

Chefen för jordbruksdepartementet har i sitt svar å herr Lindhagens interpellation icke berört förevarande spörsmål.

Utskottet. Av den i ärendet förebragta utredningen framgår, att under de senaste åren i åtskilliga fall förekommit, att inom de nordligaste länen fastigheter, som enligt 1925 års lag angående förbud för bolag och förening att förvärva fast egendom icke kunnat förvärfvas av bolag, överlåtits å vissa bolag närstående stiftelser. Enligt gällande lag förefinnes icke något hinder för dylika stiftelser att innehava fast egendom, såvitt icke stiftelserna kunna anses som bulvaner för bolagen, och de stiftelserna tillhöriga fastigheterna äro icke underkastade bestämmelserna vare sig i den norrländska arrendelagen eller i uppsiktslagen. Såsom chefen för jordbruksdepartementet i sitt svar å den av herr Lindhagen i ämnet framställda interpellationen uttalat, kan det icke anses stå i överensstämmelse med den sociala jordlagstiftningens anda och mening, att fastigheter av den art, att de icke få förvärfvas av bolag och, om de ägas av bolag, falla under bestämmelserna i nyssnämnda lagar, samlas i händerna på skogsbolagen närstående stiftelser, vilka äro oberörda av stadgandena i dessa

lagar. Enligt utskottets förmenande hava tillräckliga skäl förebragts för att en fortsatt utredning bör komma till stånd rörande en utvidgning av såväl 1925 års förbudslag som av den norrländska arrendelagen och uppsiktslagen att avse jämväl vissa slag av stiftelser. Redan med hänsyn till den mängd olika ändamål, för vilka stiftelser bildats, och då uppenbarligen stiftelser med helt olika syften icke kunna uti förevarande avseenden jämföras, anser sig utskottet däremot icke kunna föreslå riksdagen antagande av lagbestämmelser i den av motionärerna angivna riktningen.

Ej heller finner utskottet skäl hava visats, som kunna föranleda utskottet att föreslå, att den av utskottet förordade utredningen skall omfatta övriga i motionen berörda spörsmål.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om fortsatt utredning rörande utvidgning av 1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom ävensom av den norrländska arrendelagen och uppsiktslagen att omfatta jämväl vissa stiftelser samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva anledning; samt

B) att motionen i övrigt icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 maj 1931.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Lindhagen*, *Nordborg**, *Gustaf Tamm*, *Norman*, *P. Sandström*, *Olof Carlsson** och *Granström**;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Magnusson* i Skövde, *Hage*, *Pettersson* i Hällbacken, *Sandström* i Nyland, *Gardell* i Gans, *Ljung** och *Osberg*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

I. Beträffande utskottets hemställan under A)

av herrar *Norðborg, Tamm, P. Sandström, Magnusson* i Skövde, *Sandström* i Nyland och *Ljung*, vilka anförde:

I motionen berörda spörsmål äro, enligt av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet vid interpellationssvar i första kammaren den 15 innevarande maj lämnat meddelande, föremål för regeringens uppmärksamhet och omprövning och hava dessutom delvis upptagits av den nu arbetande s. k. sociala jordutredningen. Utskottet har vid upprepade tillfällen, särskilt under nu pågående riksdag, hävdadt uppfattningen, att anledning saknas att göra framställning till Kungl. Maj:t angående utredning i ärende, som enligt vad upplýst blivit, Kungl. Maj:t hade för avsikt att upptaga till prövning. De skäl, som vid återopade tidigare tillfällen varit avgörande för detta utskottets ståndpunktstagande, synas i här föreliggande fall i hög grad vara för handen, varför vi ansett, att utskottet bort hemställa,

att förevarande motion, i vad densamma avser stiftelsers jordförvärv, ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

II. Beträffande utskottets hemställan under B):

1) av herr *Lindhagen*, som anförde:

I motionen har erinrats, att avstyckningar och sammanläggningar av fastigheter förekomma, varigenom norrlandslagstiftningen undgås och strävandena för åstadkommande av självständiga jordbruk åsidosättas. Bristande överensstämmelse mellan skifteslagstiftningens krav på dylika fastigheter och norrlandslagstiftningen gjorde också, att sistnämnda lagstiftning i många fall kunde kringgås.

Tillämpningen *ute på marken* av avstyckningsförfarandet för bildande av självständiga jordbruk är höljd i dunkel. Bristen på enhetliga tillräckliga direktiv i lagarnas tillämpning måste vålla olika praxis. Lagarnas otydlighet och den nyssnämnda bristande överensstämmelsen lämnar rum för skilda lagtolkningar. Intressenas mäktiga spel om jorden och i detta fall särskilt mellan skogsindustri och jordbruk lämnar under sådana förhållanden spelrum för det inflytelserikaste intresset att gagna sig på det åsidosatta jordbrukets bekostnad. Lantmätarnas liksom andra människors vitt skilda individualiteter beträffande omdöme, erfarenhet, självständighet och uttolkningsförmåga skapa lätt anarki i bedömandet och avgörandet. Den bristande kontrollen gör slutligen sitt till att hölja detta brokiga liv som sagt i dunkel. När menige man frågar svaras emellertid som vanligt, att myndigheterna göra naturligtvis sin plikt och någon anledning till oro förefinnes således icke.

Den norrländska ägostyckningslagen hade sina brister men den var dock i viss mån tydligare i riktlinjerna än den lagstiftning om jorddelning och sammanslagning av jordbruk, som efterträdde den. Kontrollen blev också sämre med de senare författningarna. Ur kostnads- och bekvämlighetssynpunkt, såsom det motiverades, bestämdes, att lantmätarens bedömning av jordägarens önskan skall underställas överlantmätaren. Enligt norrländslagen skulle lantmätarens förrättning underställas länsstyrelsen, vilken åtminstone i Jämtland inhämtade upplysningar från olika håll och även genom syn på stället i mån av behov. De gamla ägostyckningarna voro således enligt författningen i viss mån mera betryggande, men mot dem framfördes i alla fall ofta klagomål från ortsbefolkningen. Den nuvarande lagstiftningens större brister har lantmäteristyrelsen sökt gottgöra genom instruktioner till lantmätarna, men klagomål utebliva icke heller nu.

Det pågår i allt större omfattning avstyckningar av jordbruket från skogsindustriens och skogsspekulanter fastigheter. Skapandet av nya jordbruk står på de officiella programmen; det har skett försöksvis på kronomark samt pågått på naturlig väg genom hemmansklyvning på bondehemman. Bildandet av nya jordbruk på grundvalen av nyodlingar å skogsindustriens och i sydligare Sverige å de större godsens domäner står däremot stilla därför, att jordägaren har ett naturligt intresse att motsätta sig det samt någon expropriationslagstiftning ej finns, som kan bryta motståndet. Fullkomnande av ofullständiga jordbruk är också ett officiellt krav, men denna angelägenhet har icke utlöst sig i någon nämnvärd verklighet, likaledes av sist angivna orsaker.

Vad sålunda för närvarande företrädesvis äventyrar jordbruket och deras självständighet, såvitt på avstyckningen ankommer, är skogsindustriens och de större godsens utstyckning av sina arrendejordbruk. Skogsindustriens inflytande i statslivet och dess kamratskap med det senares ämbetsmän ökar faran. Effektiv vägledning och omutlig kontroll på avstyckningarna vore nog lika påkallad jämväl för de andra ovannämnda jordbruksbildningarna, som dock ännu företrädesvis höra framtiden till.

Skogsindustriens naturliga intresse på sin höjd att »befrias från den inägojord, som den för sin näring ej behöver» gavs fritt spelrum genom 1896 års ägostyckningslag. En allmän opinion i de hotade skogsbygderna krävde en förändring. Detta var ett av uppslagen till den så kallade norrländsfrågan. Det kom till stånd en lagstiftning, att vid utbrytning av jordbruk skulle följa i tillräcklig omfattning bland annat inägojord, odlingsmark och skogsmark åtminstone för husbehovsvirke. Detta programs två sistnämnda krav gingo sålunda och gå fortfarande emot skogsindustriens intresse. Må man därför ej förundra sig över, att dess ledande män sökt och fortfarande söka med en naturlags makt kringgå denna lagstiftning eller förlama den på de mångahanda sätt, som i det levande livet erbjuda sig för ett sådant ändamål.

Uppmärksamhet väckte på sin tid landshövding Widéns strid mot lantmätarna i Jämtlands län under andra decenniet av detta århundrade. Lantmätarna hade på den tiden till uppgift att på jordägarens begäran i första hand upprätta ett förslag, som sedan prövades av länsstyrelsen. Därvid framfördes

mångenstädes anmärkningar över det sätt, varpå en del lantmätare skötte uppdraget. Så framhölls t. ex. från Jämtlands län, att de upprepade gånger efter jordägarens önskan tilldelat utbrutna inägojordar områden, särskilt skogsmark, som enligt länsstyrelsens uppfattning uppenbarligen vore alldeles otillräckliga och i strid med lagens avsikter. Ofta hade dessa förrättningar skett på ämbetsrummet utan undersökning på platsen såsom vederbort. Vid de av länsstyrelsen i vissa fall föranstaltade utredningar ha förslagens otillbörlighet ansetts blivit till fullo bekräftade. Vid klagomål, som jordägaren anfört hos regeringsrätten över länsstyrelsens beslut, har lantmätarens uppfattning utom i några fall, där lantmätarens utredning visat sig allt för underhållig, i allmänhet godkänts av regeringsrätten på lantmäteristyrelsens tillstyrkan, under det länsstyrelsens av egnahemsnämnden och även domänstyrelsen stödda uppfattning lämnats utan avseende. Widén reste till sist till Stockholm och sökte hos vederbörande tillrättalägga denna lagtillämpnings oeffter rättlighet. En viss förändring till det bättre lärer därigenom ha åstadkommit. (Se jordkommissionens betänkande del IV sid. 123.)

Vid jordkommissionens besök vid Gimo-Österby bruks domäner i Uppland klagades av arrendatorerna över tilldelningarna av husbehovsskog under den allmänna utstyckning av jordbruket å arrendegårdarna, som ägt rum. Kommissionen besökte två sådana områden. Det ena området bestod av en mark av småsten med något mager jord emellan stenarna. En del oväxtliga granar, överväxta av lav, i glest bestånd funnos på området. Det andra området bestod av en vattendränkt mark, där det växte en del förkomna träd på tuvorna. Kommissionens i utfärden deltagande medlemmar voro ense om, att det var ett stort spektakel.

Riksdagsman Tjällgren i första kammaren från Ångermanland har inom riksdagen både i kammaren och i lagutskottet omnämnt, att ett jordbruk, som avstyckas från ett jordbrukshemman i hans hemort, låg på minst en halv mils avstånd från inägorna och bestod till en del av ett berg med ringa växtlighet och den andra delen av en myr. Kommunalnämnden hade enhälligt avstyrkt ägostyckningen, men länsstyrelsen godkände den i alla fall.

I Lillhärdal i Härjedalen lämnades mig år 1929 en förteckning över avstyckningar från bolagsjord, vilka fått sin husbehovsskog förlagd på ända till tre mils avstånd från inägorna. Detta vitsordades av flera jordbrukare med tillägg, att avståndet kunde vara ända till fyra mil. Man sade, att denna skog var till ingen nytta för gårdarna. Det bör väl göras något för att ej en socialt inriktad utstyckning förvandlas till ett dylikt gyckelspel. Även om en bys skogsmark till äventyrs var utlagd på ett sådant avstånd från inägorna, att någon annan avstyckning ej kunde formellt äga rum, borde väl något övervägande om utvägar ur ett sådant styckningsförfarande vara önskvärt. I riksdagen har min erinran om ett dylikt missförhållande lämnats utan avseende.

I fråga om avstyckningarna efter 1926 års skifteslagstiftning har till mig inberättats från olika håll missförhållanden vid tillämpningen. Nyligen erhöj jag tablå över en avstyckning av lappmarkshemmanet Lillögda nr 3 i Åsele socken inom Västerbottens län. Det hade vid avvittning år 1884 tillde-

lats 11,677 hektar såsom gåva av kronan. Genom avstyckning, fastställd 1929, uppdelades hemmanet i 16 lotter. En lott, innehållande något över en hektar åker, 768 hektar äng och 10,000 hektar avrösningsjord, bibehölls av bolaget. Återstoden avstyckades i 15 lotter med tillsammans 27 hektar åker, 65 hektar äng, 76 hektar odlingsmark och 513 hektar avrösningsjord.

Skogstilldelningen har sagts mig vara mycket *dålig*. Av tablån finner jag att de 15 jordbruken tilldelats vardera åker från 0.7—2.9 hektar, äng från 1.6—8.5 hektar, odlingsmark från 1.4—9.4 hektar och i ett fall 13 hektar samt i »avrösningsjord» å de respektive lotterna i runda tal: 47, 40, 27, 47, 22, 32, 49, 25, 46, 34, 42, 22, 23, 28 och 22 hektar. Slutsummorna i tablån — inberäknat avsöndrade lägenheter (11 hektar), till kronan indragna ströängar (26 hektar) och undantag av mark för samfällt behov (5 hektar) — slutade på 11,677 hektar. Därav framgår, att i avrösningsjorden ingår även impediment, vilket väl ej alldeles saknats. Hur mycket som utgjort impediment uppgives emellertid icke, icke heller beskaffenheten i övrigt av skogstilldelningen. Även om hela de uppgivna arealerna avrösningsjord bestått av medelgod skogsmark, ställer sig dock skogstilldelningen för de flesta lotterna vida under vad norrlandskommittén ansåg böra »minst» tilldelas i dessa trakter.

I norrlandskommitténs ägostyckningslag hade nämligen på förslag av ledamoten, byråchefen i domänstyrelsen Kinberg efter samråd med andra sakkunniga föreslagits följande stadganden:

»2 §. Varje hemmanslott, som erhåller inägojord, skall därutöver tilläggas husbehovsskog, odlingsmark och mulbete på sätt i 3, 4 och 5 §§ föreskrives.

3 §. Såsom husbehovsskog skall avsättas: inom Norrbottens och Västerbottens lappmarker ovan odlingsgränsen samt Frostvikens, Hotagens, Offerdals, Kalls, Åre, Undersåkers, Storsjö, Tännäs, Hede, Vemdalens, Klövsjö, Linsells och Lillhårdals socknar i Jämtlands län minst 50 hektar; inom övriga delar av Norrbottens och Västerbottens län, Tåsjö socken i Västernorrlands län samt Alanässets, Ströms, Laxsjö, Gäxsjö, Föllinge, Alsens, Mörsils, Mattmars, Hallens, Marby, Ovikens, Myssjö, Bergs, Åsarnes, Rätans och Svegs socknar i Jämtlands län minst 40 hektar; inom övriga delar av Västernorrlands och Jämtlands län samt Los och Ramsjö socknar i Gävleborgs län minst 27 hektar, och inom övriga delar av Gävleborgs län minst 20 hektar medelgod skogsmark, oberäknat inom dessa områden fallande för skogsbörd oduglig mark, samt, där skogsmarken är av sämre beskaffenhet, ett i förhållande därefter ökat område. Styckas inägojorden till olika hemmanslotter, och lämnar ej hemmanets skogsmark tillgång till husbehovsskog på sätt nu är sagt, varde skogstilldelningen därefter jämkad.

Är virkesförrådet å avsatt skogsområde så anlitat, att ur skogen ej genast kan årligen uttagas ett virkesbelopp, motsvarande vad den skogsareal, som bort minst tilldelas såsom husbehovsskog, beräknas kunna under uthålligt bruk avkasta, skall hemmanslotten tilläggas rättighet att under erforderlig tid fylla bristen efter utsyning å hemmanets övriga skog, i den mån densamma med iakttagande av vad ovan stadgats därtill lämnar tillgång.

4 §. Till hemmanslott, som erhåller inägojord, skall ock läggas den för odling tjänliga mark, som lämpligen kan med hemmanslotten förenas.

Lantmäteristyrelsens förenämnda instruktioner till lantmätare innehålla beträffande storleken av marktilldelning för husbehovsskog enligt utskottets referat i betänkandet nr 19 för år 1931:

»I lantmäteristyrelsens tryckta meddelanden har tidigare framhållits, att till husbehovsvirke bör, där ej särskilda förhållanden annat föranleda, hänföras virke till bränsle, för uppförande och underhåll av nödiga byggnader, hägnader, hässjor, broar, till täckdikning och slöjd.

Vid beräklandet av den årliga virkeskvantitet, som erfordras för att tillgodose en brukningsdels behov av husbehovsvirke, är i första hand att taga hänsyn till dels de klimatiska förhållandena och dels storleken av brukningsdelens inägojord.

Enligt en sakkunnigutredning har den årliga virkesförbrukningen till husbehov för gårdar med intill 5 hektar odlad jord uppskattats till ungefär följande belopp i *fast mått*:

i övre och inre Norrland	45	à	50	kbm.
i mellersta Norrland och norrländska kustlandet	40	»	45	»
i södra Norrland och Dalarna	25	»	30	»
i Bergslagen	15	»	20	»
i södra Sverige	10	»	15	»

Dessa siffror synas emellertid vara väl låga för att läggas till grund för skogstilldelning vid avstyckning i mellersta och södra Sverige. Därest med husbehovsvirket skall kunna tillgodoses uppvärmning av någorlunda tillfredsställande bostadsutrymmen, lärer böra räknas med en årlig minimikvantitet av 12 à 15 kbm. för Götalands kustlandskap samt för Gotland och Öland. För de inre delarna av Götaland samt för Svealand med undantag av dels övre Värmland dels västra och norra delarna av Dalarna bör räknas med en årskvantitet av 20 à 25 kbm. För nu nämnda delar av Värmland och Dalarna, för södra Norrland och norrländska kustlandet kan det årliga husbehovsvirket i allmänhet skattas till 25 à 35 kbm. För övriga delar av Norrland måste räknas med en något högre genomsnittssiffra med en maxigräns vid 40 à 45 kbm.

Nu anförda siffror hava avseende å brukningsdelar med en areal åker eller däremot svarande inägojord upp till 5 hektar. Vid större brukningsdelar måste givetvis räknas med högre siffror. En någorlunda god utgångspunkt för beräkningen av årskvantiteten husbehovsvirke torde erhållas, om den för en brukningsdel om 5 hektar beräknade kvantiteten ökas med ungefär 5 % för varje hektar åker eller däremot svarande inägojord över 5 hektar.

Ovan anförda siffror äro blott ungefärliga genomsnittssiffror, som i de särskilda fallen kunna böra jämkas såväl uppåt som nedåt.»

Såvitt av denna redogörelse framgår, synas de av lantmäteristyrelsen förordade talen i kubikmeter ej vara ställda i jämförelse med någon motsvarande areal, som kan beräknas frambringa den angivna virkesmassan. Lantmätarkåren i olika grader är väl i regel ej särskilt förfaren i skogsvård och dess matematik. Norrlandskommitténs vägledning synes mig därför mera lättillgänglig och även vida mer försvara undervärderingar och medgiva kontroll. Trakterna äro i kommitténs anvisningar också tydligt angivna till sina gränser, vilket i varje fall likaledes försvårar godtycke och ökar kontrollmöjligheterna.

Här framträder tydligt, vilket rikt fält för olika bedömanden av skilda anledningar är fritt överlåtet åt lantmäteristaten. Att bygga för framtiden bestående jordbruk på en så lös grund, ropar på *kontroll omedelbart eller periodvis på marken av alla dylika jordbruk genom självständiga, rättvisa, ojäviga*

och för social välfärd nitälskande synesmän. Därigenom skulle ock större akt-samhet vinnas. Allt till gagn för framtida släkten. Att nöja sig med infor-drande av omdömen från dem, som själva äro mer eller mindre engagerade i saken eller från myndigheter, som äro vana att instämma i vad experterna anse, det kan väl ej vara tillfyllest.

För att nu återgå till hemmanet Lillögda, som blott är ett exempel, vilket fallit mig i händerna, måste det vara av största intresse att erhålla upplys-ning, i vad mån uti den tilldelade avrösningsjorden ingår impediment och »medelgod skogsmark», samt om odlingsmark, som kunnat utan avsevärd olä- genhet tilläggas lotterna, undantagits.

Vidare, visar det sig å andra sidan en tendens i allmänhet att staten får släppa till mera skogs- och odlingsmark än enskilda jordägare? Inom domän- styrelsen beklagar man sig över att lantmäteristatens oerfarenhet i skogshus- hållning visar sig genom att lantmäterna tillägga från kronomark utbrutna jordbruk för stor skogstilldelning. Kan det bero på, att vi alla gärna tycka att staten gärna kan betala eller därpå att domänstyrelsen ej undgår jordägare- intresset att få släppa till så litet som möjligt?

Hur förfares, när skogsmarken är mer eller mindre avverkad?

Enligt lantmäteristyrelsens instruktion skall skogstilldelningen ökas i mån av storleken av dess inägojord. Därigenom inträffar dock, att jordbruk, som tillika erhållit odlingsmark, i framtiden, då denna mark uppodlats, erhållit för liten skogsmark.

Det har mången gång förefallit mig som vederbörande ogärna såge en kon- troll *ute på marken* å fullbordade avstyckningar genom en självständig, fri- stående kontroll. Enhetliga, vetenskapliga direktiv samt betryggande före- skrifter om organiserandet av den självständiga kontrollen äro ock oundgäng- liga.

Det är marken ensam som talar sanningens språk med icke papperen och kartorna.

På grund härav får jag hemställa,

att riksdagen ville, i anledning av motionens andra yrkande, begära en självständig undersökning — *framför allt ute på marken* — av norrlandslagarnas och jorddelningslagens ömse- sidiga tillämpning i syfte att bibehålla och skapa självstän- diga jordbruk, därvid undersökningen särskilt bör omfatta de avstyckade ägornas mångsidighet, belägenhet, areal och pro- duktiva beskaffenhet för att kunna, såvitt möjligt, tillhanda- hålla jordbruket efter ortens förhållanden tillräckligt med in- ägojord, odlingsmark samt skogsmark för husbehovsvirke, även- som framläggande skyndsammast för riksdagen av de förslag, vartill undersökningen i berörda och därmed sammanhängande ämnen kan föranleda.

2) av herr *Hage*.